

HYDROCOTYLE [VANDNAVLE]

Hydrocotyle hører til Umbelliferae og har ca. 80 arter, de fleste i Sydamerika, Australien og Ny Zeeland. Navnet (Tournefort 1700, Linné 1737) er konstrueret af græsk "vand" + "bæger" og hentyder til, at regnvand kan samle sig i bladenes navleagtige fordybning.

Vandnavle, spiknavla, *Hydrocotyle vulgaris*, kaldes i Dodonaeus' urtebog 1608 *cotyledon palustris* og Bauhin's *Pinax* 1671 *cotyledon aquatica*, *acetabulum*, *ranunculus aquaticus cotyledonis folia*. Arten nævnes ikke af oldtidens forfattere og indtager en meget beskedent plads i urtebøgerne, fordi man tillagde planten giftige egenskaber. Fårehyrder må vide, hvor planten gror, skriver Fitzherbert i *The Boke of husbandrie* 1523; iflg. Matthioli 1563 skal den virke dræbende på får; Gerard 1636: *husbandmen know well, that it is noisome unto sheepe, and other cattell that feed thereon, and for the most part bringeth death unto them, much more to men by a stronger reason*. Endnu 1800 nævner Rafn, at planten får skyld for at give får blodpis, og fugle bliver syge af at æde frøene. Det gav anledning til en række britiske navne: *sheep-killing* (1578), *sheeps-bane*, *flowkwort* og *farthing rot* (Norfolk, gav flowkeworms, iker, i fårets lever – sygdommen lever rot), *rot-grass*, *sheeprot*, *waterrot*; overført til tysk (1835) *schaftgift*.¹ Det samme er hævdet om andre moseplanter (*Drosera*, *Pinguicula*, *Lysimachia*, *Pedicularis*), uagtet får næppe æder den

skarptsmagende vandnavle. "Giftvirkningen" kan skyldes, at planten gror, hvor får kunne blive inficeret med leverikter (*Distomum*), men 1953 hævder Otto Gessner – uden kildeangivelser – at vandnavle fremkalder gastroenteritis og hæmaturi hos husdyr.²

Vandnavle anføres ikke af farmakopeerne, nyere etnobotaniske værker som Rafn 1800, Retzius og Hornemann 1806, angiver ingen medicinsk anvendelse. Helt isoleret i europæisk folkemedicin står den danske anvendelse af et dekokt i vand eller mælk mod kighoste (pertussis), i 1800-tallet nævnt adskillige gange fra Jylland, hvor arten er almindelig på tørvejord, ved søer og bække. Ofte tilføjes, at mælken skal være fra en hoppe og dekoktet drikkes gennem et "kinkhorn" = sneglehus eller vædderhorn.³ Eksempelvis hedder det i en jysk cyprianus: *For kenk hoste... tag kink blade kog det i et graae ogs mælk*.⁴ Planten blev og bliver derfor kaldt *kighosteblad*, *kigblad*, *kinkblad*, *-blomst*.⁵

Der synes at være tale om en forholdsvis sen applikation. Allerede Christiern Peder-sens lægebog 1533 (bl. XVII) har hestemælk for børns kighoste, og i anden dansk, svensk, norsk og skotsk folkemedicin nævnes ligeledes kun mælk drukket gennem horn o.a. snævre passager (lighedsmagi? – den smertende hals).⁶ En svensk læge injicerede kighostepatient med steril hoppemælk, tilsyneladende med gunstig virkning.⁷ Det er dog ikke udelukket, at

Spikblad (*Hydrocotyle vulgaris*), ur C. A. M.
Lindman, *Nordens flora*, 1917.

Hydrocotyle vulgaris indeholder en mod per-tussis virksom substans. Til nu vides meget lidt om plantens indholdsstoffer. Iflg. Dragendorff 1898⁸ tjener den som purgans og sår-middel og fører som *H. asiatica* det skarpe og flygtige stof Vellarin.⁹ Hos Aymara-indianerne i Bolivia lægges de knuste blade på erysipelas, frøene tilskrives en tonisk virkning og bruges ved behandlingen af urinvejskatar.¹⁰

Den i Syd- og Østasien almindelige art *H. asiatica* (ny nomenklatur: *Cetella asiatica*) har et langt bredere terapeutisk spektrum, men indgår ofte i sammensatte lægemidler (pulvere, salver, dekokter).

Indien og Pakistan: virker tonisk, diuretisk, antiflogostisk, afførende, emmenagogisk, blodrensende, lokalt stimulerende, især på urinvejene. Husråd for hudsygdomme som kronisk og ondartet eksem, hudkløe forårsaget af irriterede ovarier, ulcus, syfilissår etc., mod abscesser, kronisk reumatisme, stivkrampe, epilepsi o.a. sindslidelser, malaria, amenorrhoe, hæmorrhoider; opvarmer kirtlerne. De grønne blade, deres friske saft, en salve heraf med lanolin eller vandudtræk af den tørrede droge appliceres lokalt for elephantiasis i scrotum, benene etc., sygdomme i cellævne, kontusioner, betændelser og hævelser, gigtknuder og er i de nævnte sygdomme feberstillende. Den pulveriserede urt indgives for syfilis, skrofulose og lepra; pulveret

eller de friske blade pålægges udslæt og syfilis-sår, bladene med kommen og sukker er et husråd i børns tidlige stadium af dysenteri, eller en pulp af bladene lægges på navlen; stimulerer den lægende slimsekretion hos børn med diarre og ozæna. Bladene spist hver morgen klarer stemmen, modvirker stammen. Børn med indvortes sygdomme og feber får et infus af bladene og bukkehornfrø (*Trigonella*). Bladene er et godt lægemiddel for syfilis, lepra, hudlidelser, feber, reuma, nervøsitet; et pulver af tørre blade drikkes med mælk mod mentale forstyrrelser og for at styrke hukommelsen. Den friske saft blandet i mælkekokt af lakrids anvendes som tonicum mod gonorrhoe, gulsot og feber, er virksom mod børns hudsygdomme, genopbygger blodet og nervesystemet. Piller af drogen med *Ocimum*-blade og sort peber malet til en pasta indtages morgen og aften mod al slags feber. Dekokt med roden af *Acorus calamus*, lang peber m.v. er nyttig mod hæshed som følge af ftisis.¹¹ Indisk folkemedicin anser *H. asiatica* og *H. javanica* for nyttig mod tuberkulose.¹²

Drogen skal forbedre kroppens farve, virke foryngende og give et langt liv. Den indiske vismand Nando Narian blev 107 år gammel og tilskrev det, at planten indeholder en substans, som forebygger sygdom og alderdomssvækkelse.¹³ Det samme meddeles fra:

Kina: *H. asiatica* kaldes "sneplanten" efter dens kølende egenskaber. Den berømte herbalist Chang-li-yun begyndte omkr. 1730 som 50-årig at studere fytoterapi og opdagede plantens livsforlængende kraft; han gav den derfor navnet *fo-ti-tieng* "livseliksir" og drak daglig et udtræk af bladene. Det gjorde hans koner åbenbart ikke, thi han giftede sig 24 gange og overlevede dem alle undtagen den sidste. Han var halvandet hundrede år professor i medicinsk botanik ved Pekings universitet og døde først 1933 i Kaishien – 256 år gammel (!?).

Hans lovprisninger fik europæiske læger i Peking til at undersøge såvel den friske som tørre droge. De fandt alkaloider med

styrkende virkning på nerve- og kirtelsystemet. Undersøgelserne fortsattes af den franske biokemiker Lepire, professor Manier o.a., som i bladene påviste et hidtil ukendt vitamin X (i USA kaldt G₂); det skal eliminere hjernens "træthedsstoffer", stimulere fordøjelsen, fremme cellevæksten, virke tonisk på de endokrine kirtler. *Fo-ti-tieng* er i Østasien kendt som den eneste droge, der kan helbrede en sygdom, hvor neglene falder af. I Europa har man brugt den i en salve for eksem med hudfortykkelser; den skal i øvrigt kunne modvirke kronisk pandehulebetændelse og hårfald.¹⁴

Malaya: infus som kølende medicin, af *H. asiatica* og løg mod reumatisme; bladene i sammensat omslag på hele kroppen mod langvarig feber, kogt med frugter af *Benincasa cerifera* og kandis mod forkølelse, med frø af *Phaseolus radiatus* mod sygdomme i hovedet ("når blodet stiger til hjernen") og vertigo; pulver af de unge skud, frø af *Anethum graveolens* og bark af *Alyxia formes* til piller, en kasserer, resten indtages i vand mod hæmoroïder; blade af *H. asiatica* og *Cassia alata* m.m. lægges på hudlidelser. Det er ret almindeligt at spise planten med ris som et tonikum, den indgår desuden i de fleste daglige måltider.¹⁵

På Guam (øgruppen Marianerne) anvendes bladene som kompres på bylder for at trække betændelsen ud. På Malabarkysten er den et "udmærket" lægemiddel for lepra og menes i Sydafrika at rense blodet.¹⁶ I Tanganyika (Østafrika) bindes den knuste urt som laktafugum på kvindebryster, et udtræk bruges som styrkende badevand til børn med malaria, og bladsaften drikkes mod amøbedysenteri.¹⁷

George M. Hocking's *Dictionary of Terms in Pharmacognosy* (1955, s. 109) har for *H. asiatica* flg. applikationer: er diuretisk og afrodisiakisk, mod insomni, "kræft", lepra, syfilis, hudlidelser, anorexia, dyspepsi, børneorm, som krampestillende "nervetonicum", til gurglevand, spises i frikassé og salater.

Artens meget store og mangesidede anvendelsesområde tyder på, at det er en gammel

lægeplante. Man har rimeligvis opnået positive resultater mod visse sygdomme og derefter (forsøgsvis) udvidet applikationerne til en lang række andre. Rødderne skal være de medicinske mest effektive dele af planten. Bladene skyggetørres for at bevare det aktive princip, en olieagtig hvid krystallinsk substans, bitterstoffet Vellarin; de knuses og anbringes i veltillukkede flasker, eller friske blade knuses i koldt vand til en pulp. Endvidere tilberedes af pulveret indkogt i sukkervand en sirup, man benytter et frisk ekstrakt eller et vandekokt af hele planten.¹⁸

Der ud over angives *H. asiatica* at indeholde: harpiks, gummi, æterisk olie, fede aromatiske emner, sukker, tannin, proteinagtige substanser, salte (mest alkaliske sulfater), desuden et glykosid Asiaticocid, alkaloidet Hydrocotylin og en kumulativ, inflammierende gift. I større doser virker drogen narkotisk bedøvende, giver hovedpine, svimmelhed, hos nogle tendens til koma.¹⁹ Den tørre urt er anvendt som snustobak.

Hydrocotyle umbellata (Europa, USA, trop. Amerika): saften skal virke purgerende, diuretisk, emetisk, tonisk, være anvendt mod lever-, milt- og nyresygdomme, lepra og reuma,²⁰ i Brasilien mod hypokondriasis,²¹ i Venezuela mod lepra.²²

H. canadensis: for mundbetændelse og skørbug.

H. bonariensis (British Columbia, Sydamerika): mod hudlidelser, skal være anvendt kosmetisk.

H. ranunculoides (Nord- og Mellemamerika): er blevet anvendt som alternativ, narkotikum, emeticum, i behandlingen af hudsygdomme, skal have lægt leverlidelser.²³

H. montana (Kap): urt og rod anbefalet mod dysenteri og diarre.

H. javanica (Ceylon, Java, Australien): skal være givet børn mod fordøjelsesbesvær²⁴ og i Indien benyttet som fiskegift.²⁵

Hydrocotyle hører i den vestlige verden blandt de farmakologisk og klinisk mest upågtede planteslægter, men bør i betragtning af dens

gamle, alsidige og i Asien og Sydamerika geografisk vidt udbredte applikationer være genstand for nøjere undersøgelser. Opmærksomheden henledes specielt på den empiriske anvendelse af *Hydrocotyle vulgaris* mod pertussis, der muligvis var betinget af en antibiotisk substans.

KILDEHENVISNINGER

- 1 Britten, J. & Holland, Rob., 1886, *A Dictionary of English Plant-Names*, London, s. 189, 227, 427; Grigson, Geoffrey, 1955, *The Englishman's Flora*, London, s. 207; Marzell, Heinrich, 1958, *Wörterbuch des deutschen Pflanzennamen* 2 (Lieferung 15), Leipzig, s. 923.
- 2 Gessner, Otto, 1953, *Die Gift- und Arzneipflanzen von Mitteleuropa*, Heidelberg, s. 650.
- 3 Feilberg, H. F., 1894–1904, *Ordbog over jyske almuesmål* 2, København, s. 123; Tang Kristensen, E., 1896, *Danske Sagn* 4, Aarhus, s. 595, og sm. Forf., 1894, *Jyske almueliv* 4, Kolding, s. 348; Hansen, H. P., 1941, *Hyrdeliv på Heden*, København, s. 123f., og sm. Forf., 1943, *Kloge Folk* 2, København, s. 123; Nationalmuseets etnologiske Undersøgelser, reg.nr. 12356 (Skernegnen o. 1890), 13519 (Løgumkloster o. 1880).
- 4 Hansen [note 3], s. 123.
- 5 Jenssen-Tusch, H., 1867–71, *Nordiske Plante- navne*, København, s. 110, 309, 355; *Skattegraveren* 3, 1885, Kolding, s. 189; meddelt botanisk gartner Axel Lange o. 1940. På Hjørings apoteker er for kinkblad udleveret folia farfarea: Feilberg [note 3], s. 123.
- 6 *Skattegraveren* 8, 1886, Kolding, s. 119; Kamp, J., 1877, *Danske Folkeminder*, Odense, s. 217; Hyltén Cavallius, G. Olof, 1864, *Wärend och Wirdarne* 1, Stockholm, s. 334; Wigström, E., 1880, *Folkdiktning* 1, København, s. 99; Sundblad, 1888, *Gammeldags Bruk, Kulturbilder fra W. Götland*, Stockholm, s. 153; Arill, David, 1923, *Västsvensk forntro och folksed*, Göteborg, s. 189; Reichborn-Kjennerud, I., 1940, *Vår gamle trolldomsmedisin* 3, Oslo, s. 149 (m. litteraturhenvisn.; kikhostegras er her *Pyrola rotundifolia*).
- 7 *Hygiea*, 30/9 1926.
- 8 Dragendorff, Georg, 1898, *Die Heilpflanzen d. verschied. Völker u. Zeiten*, Stuttgart, s. 484.
- 9 Font Quer, P., 1962, *Plantas medicinales*, Barcelona, s. 476 (som purgans og diureticum).
- 10 *Webbia* 15,1, 1959, s. 77.
- 11 Nadkarni, A. K., 1954, *Indian materia medica* 1, Bombay, s. 662–66 (talrige lokale synonymer) og 2, s. 292; Dastur, J. F., 1962, *Medicinal Plants of India and Pakistan*, Bombay, s. 53–55.
- 12 Chopra, R. N. & Chopra, I. C., 1955, *A review of works on Indian medicinal plants*, New Delhi, s. 103, 105.
- 13 Nadkarni [note 11]; Leyel, C. F., 1948, *Elixirs of Life*, London, s. 61.
- 14 Leyel [note 13]; *De Natuurgeneeswijze > Ny Tid og Vi*, 1960, nr. 3.
- 15 *The Garden's Bulletin* 6, 1960 [1929–30], s. 199, 211, 341, 345, 349, 372, 483.
- 16 Safford, Wm. Edwin, 1905, *The Useful Plants of the Island of Guam*, Washington, s. 222.
- 17 Haerdi, F, Kerharo, J. & Adam, J. G., 1964, *Afrikanische Heilpflanzen. Die Eingeborenen-Heilpflanzen des Ulanga-Distriktes Tanganjikas*, Basel, nr. 447.
- 18 Nadkarni [note 11].
- 19 Nadkarni [note 11]; Dastur [note 11]; Chopra [note 12], s. 32 (*is shown to be a circulatory stimulant*), s. 76.
- 20 Dragendorff [note 8]; Hockering, George M., 1955, *A Dictionary of Terms in Pharmacognosy*, Springfield, s. 109; Martinez, Maximino, 1959, *Plantas medicinales de Mexico*, Botas, s. 464.
- 21 Jacobs, Marion Lee & Burlage, Henry M., 1958, *Index of Plants of North Carolina with Reputed Medicinal Uses*, Chapel Hill, s. 216 (Litteraturhenvisn.).
- 22 Pittier, H., 1926, *Plantas usuales de Venezuela*, Caracas, s. 87.
- 23 Martinez [note 20].
- 24 Dragendorff [note 8], sml. *Deutscher Apotheker-Zeitung*, 1895, s. 346.
- 25 Chopra [note 12], s. 76, 118.